

7. Wto Trade and Foreign Direct Investment Report. – 1996, 16 Oct. доступно на сайті http://www.wto.org/english/news_e/pres96_e/pr057_e.htm
8. OSCD // Benchmark Definition of Foreign Direct Investment. – 1999, 3d.ed. – At 7.
9. Особливості національного інвестування: іноземців зустрічають з прохолодою // Галицькі контракти. – 2001. – 17-23 груд.
10. Правове регулювання іноземних інвестицій: Підручник / За ред. В.М. Коссака. – К., 1999. – С.14.
11. Ibrahim F.I. Shihata, Factors Influencing the Flow of Foreign Investment and the Relevance of a Multilateral Investment Guarantee Scheme, 1987, 21 Int'l Law. 671, 674.
12. Шадрин Т.В. Правовое регулирование иностранных инвестиций в Российской Федерации: Автореф. дис. ... канд. юрид. наук. – М., 1999.
13. Пересада А.А. Основы инвестиционной деятельности. – К., 1996.
14. Виноградова Г. Иноземне інвестування в позиковій формі // Право України. – 2000. – № 6.
15. U.S. 1994 Model Bilateral Treaty, art. 1 // Fundamentals of International Business Transaction – Documents, edited by Ronald A. Brand, 2000. – At. 126-127.

УДК 342.22

О.Л. Лукаш

НАРОДНИЙ СУВЕРЕНІТЕТ ЯК КОНСТИТУЦІЙНИЙ ПРИНЦИП І ОСНОВА ДЕМОКРАТИЗМУ КОНСТИТУЦІЙНОГО ЛАДУ

Постання України як суверенної, незалежної, демократичної держави безпосередньо пов'язано з процесом утвердження основ конституційного ладу України. При цьому за своєю формою конституційний лад становить систему основних організаційних і правових форм суспільних відносин, що передбачені Конституцією України і відображають основні види організації і діяльності держави, суспільства та інших суб'єктів конституційно-правових відносин [1]. У результаті чого, досліджуючи конституційно-правові аспекти державотворчих процесів в Україні, ми маємо з необхідністю звертатись як до аналізу процесу утвердження і забезпечення конституційного ладу в цілому, так і до тих фундаментальних принципів, які лежать в його основі й зумовлюють розвиток державного та суспільного ладу України.

Аналіз цих принципів видається актуальним завданням сучасної вітчизняної науки конституційного права через те, що поза вивченням фундаментальних конституційних засад будь-яких державотворчих процесів, поза чіткою науково-теоретичною характеристикою основ конституційного ладу ми навряд чи зможемо представити адекватну й цілісну картину загального конституційно-правового розвитку України. Зважаючи на це, в межах даної статті ми пропонуємо звернутися до дослідження такого принципу конституційного ладу України, як народний суверенітет. Разом з тим, оскільки поняття «народний суверенітет» має відношення не лише до визначення основ конституційного ладу України, але й до встановлення його визначальних ознак, ми пропонуємо проаналізувати цей принцип у двох наведених вище значеннях. Тобто, з одного боку, ми досліджуватимемо народний суверенітет (чи точніше сказати – забезпечення принципу народного

суверенітету) як ознаку та необхідну умову демократизму конституційного ладу, а з іншого – як один із визначених у Конституції України принципів організації державної влади. Незважаючи на те, що вихідне поняття «народний суверенітет» ми досліджуватимемо в двох аспектах (обидва з яких мають конституційно-правовий характер), ми ставимо за мету не стільки протиставити їх, скільки продемонструвати зв'язок між ними, а також довести тезу, що лише закріплення народного суверенітету як одного з конституційних принципів організації державної влади в Україні дозволяє висновувати про демократизм конституційного ладу України.

Висвітлюючи ступінь наукового опрацювання даної теми, слід відзначити, що проблематика конституційного ладу, визначення його основ та його забезпечення в Україні вже ставала предметом наукової уваги цілого ряду відомих авторів (А. Георгіца, М. Орзіх, О. Петришин, В. Погорілко, А. Селіванов, В. Тацій, Ю. Тодика, М. Цвік, В. Шаповал, Ю. Шемшученко). Утім, зараз ми пропонуємо звернутися не до конституційного ладу в цілому (подібне завдання було б надто широким для жанру статті), а лише до тих його принципів, що встановлюють порядок організації і функціонування державної влади. Одразу ж зауважимо, що наше звернення саме до принципів організації державної влади не означає того, що ми прагнемо применшити, або взагалі – зігнорувати, роль громадянського суспільства. Якраз навпаки – оскільки в умовах демократії державна влада і суспільство не є антагоністами, то досліджуючи принципи організації державної влади, ми тим самим отримуємо слушну нагоду встановити теоретичні закономірності взаємозв'язку того, як ті чи інші конституційні принципи організації і функціонування державної влади впливають (чи то шляхом сприяння, чи то шляхом гальмування) на розвиток суспільства і суспільних відносин.

Чи не найбільш показовим у цьому контексті, на нашу думку, виступає принцип народного суверенітету, який пояснює не лише спосіб та основи організації державної влади, але й дозволяє побудувати модель взаємодії держави і суспільства, що ґрунтується на цьому конституційному принципі. Як один із конституційних принципів нині його закріплено статтею 5 Конституції України, де чітко встановлено, що носієм суверенітету і єдиним джерелом влади в Україні є народ, який здійснює владу безпосередньо та через органи державної влади і місцевого самоврядування.

Справді, якщо ми звернемося до висвітлення теоретичного змісту цього принципу (а також до аналізу того, в якому значенні він використовується в текстах сучасних конституцій), то легко побачити, що його ядро утворює ідея, згідно з якою державна влада має похідний характер. Тобто ця влада походить від народу і делегується народом державі для того, щоб, застосовуючи цю владу як специфічний інструмент регулювання, держава могла вирішувати ті важливі проблеми, які виникають у процесі суспільного розвитку. Конституційне закріплення цього принципу відіграє особливо важливу роль, оскільки завдяки йому фіксується не просто певне абстрактне юридичне положення, але надається загальна схема взаємодії держави і суспільства. Більше того, на наше глибоке переконання, лише в умовах конституційного закріплення принципу народного

суверенітету ми можемо говорити, що держава і суспільство діють як рівноправні партнери, а громадянське суспільство не просто існує, але й може ефективно впливати на дії держави і державної влади. У цьому сенсі, звертаючись до визначення поняття «громадянське суспільство», яке пропонує О. Петришин (нагадаємо, що згідно з цією дефініцією громадянське суспільство – це «сукупність добровільно сформованих громадських інститутів, що діють на самоврядних засадах у межах конституції та законів, за посередництвом яких індивіди реалізують свої основні природні права і свободи» [2]), легко побачити, що його нормальне функціонування і розвиток можливі тільки в такій державі, влада якої корениться в самому суспільстві і суспільством делегується. Адже якщо цього не буде, то тоді стає вкрай проблематичною сама ідея «контролю», або «впливу», громадянського суспільства на дії окремих органів державної влади та держави в цілому. Нагадаємо, що про значущість принципу народного суверенітету для розвитку громадянського суспільства, а також для загального процесу побудови системи взаємовідносин між державою та суспільством на паритетній основі писали ще визнані дореволюційні юристи. Так, скажімо, Б. Чичерин вважав, що лише чіткість і послідовність у визнанні та забезпеченні принципу народного суверенітету дозволяє побудувати демократичну державу, яка не височіє над суспільством, а дбає про його інтереси (а також про інтереси окремих громадян як носіїв конституційних прав і свобод) [3].

Однак перш ніж переходити до висвітлення ролі принципу народного суверенітету як фундаментальної гарантії демократизму конституційного ладу сучасної України, слід насамперед з'ясувати його зміст як одного з базових конституційних принципів. Коментуючи статтю 5 Конституції України і висвітлюючи зміст народного суверенітету як конституційного принципу, М. Цвік зазначає те, що він безпосередньо пов'язаний із визнанням влади народу первинною щодо державної влади, а державної влади – як похідної від влади народу [4]. Цікаво відмітити й те, що в процесі аналізу принципу верховенства права О. Скрипнюк вказує на те, що в сучасних умовах він реалізується в контексті принципу народного суверенітету, оскільки поряд з державою визнається вище джерело влади, а отже, й сама державна влада виявляє свій похідний характер [5]. Приблизно з таких самих теоретичних позицій визнання первинності влади народу до аналізу принципу народного суверенітету підходив В. Погорілко, який, досліджуючи процес становлення в Україні конституціоналізму, безпосередньо пов'язував його з проголошенням народу єдиним джерелом влади та її верховним суб'єктом [6]. Це означає, що суспільство та суспільні відносини не є лише об'єктом регулятивного впливу з боку держави. Тобто, як джерело влади, народ виступає одночасно і її суб'єктом. Причому ця влада реалізується завдяки трьом конституційним механізмам: а) безпосередньо; б) через органи державної влади; в) через органи місцевого самоврядування.

Про особливу роль місцевого самоврядування в процесі реалізації принципу народного суверенітету пише О. Батанов, який наголошує, що Конституція України визнає місцеве самоврядування як самостійний рівень здійснення народом належної йому влади [7]. Також це засвідчують рішення Конституційного Суду

України. Насамперед, варто згадати Рішення Конституційного Суду України у справі за конституційним поданням Міністерства внутрішніх справ України щодо офіційного тлумачення положення частини другої статті 28 Закону України «Про статус депутатів місцевих рад народних депутатів» (справа про охорону трудових прав депутатів місцевих рад) від 26 березня 2002 року [8], де вказувалось, що органи місцевого самоврядування не є органами державної влади, а місцеве самоврядування слід розглядати як форму здійснення народом влади, яка визнається і гарантується в Україні, адже Конституція України (стаття 140) визначає місцеве самоврядування як право територіальної громади – жителів села чи добровільного об'єднання в сільську громаду жителів кількох сіл, селища та міста – самостійно вирішувати питання місцевого значення в межах Конституції і законів України.

Отже, характеризуючи конституційний зміст принципу народного суверенітету, маємо вказати на декілька важливих аспектів. По-перше, цей принцип передбачає відповідність дій держави тим потребам та інтересам, що формуються в суспільстві (до речі, на думку вже згаданого вище В. Погорілка, саме ця невідповідність і складає одну з проблем утвердження конституціоналізму в Україні та є вадою в процесі її перетворення на демократичну, правову державу [9]). Це постає своєрідною «мінімальною вимогою», яка дозволяє твердити одночасно як про реальність народного суверенітету, так і про легітимність державної влади (адже, якщо попри проголошення верховенства влади народу держава ставиться до нього виключно як до об'єкта власного владного впливу, то тоді майже суцільно вихолощується конституційно-правовий зміст народного суверенітету). Як правило у державі існує не один, а декілька конституційних механізмів, завдяки яким ці інтереси можуть передаватись на рівень державної влади, починаючи від процесу делегування представників народу в структури державної влади і закінчуючи правомірним тиском на органи державної влади, який можуть здійснювати різноманітні громадські асоціації та інші структурні елементи громадянського суспільства. До речі, специфічним механізмом передачі суспільних інтересів на рівень державної влади та своєрідної «конвертації» цих інтересів в безпосередні дії органів державної влади або в реалізовану ними державну політику є політичні партії. Відповідно до чинного закону, політична партія – це зареєстроване згідно із законом добровільне об'єднання громадян – прихильників певної загальнонаціональної програми суспільного розвитку, що має за мету сприяння формуванню і вираженню політичної волі громадян, бере участь у виборах та інших політичних заходах [10]. Однак, повертаючись до досліджуваного нами конституційного принципу народного суверенітету, слід ще раз наголосити, що невід'ємною частиною його змісту є формування спеціальних, передбачених конституцією держави інститутів та механізмів, які дозволяють перетворювати суверенну волю народу на конкретні дії органів державної влади.

По-друге, принцип народного суверенітету пов'язаний із визнанням права народу визначати конституційний лад (і у разі потреби – змінювати його). На цей аспект змісту принципу народного суверенітету вказує у своєму визначенні

О. Мучник, на думку якого народний суверенітет – це засноване на природному праві повновладдя народу, яке виражається в його повноваженні приймати, змінювати і відмінити свою конституцію, встановлювати і скасовувати свою державу, обирати й заступати її посадових осіб, а також вільно здійснювати і захищати свої природні права і свободи в інтересах суспільного добробуту [11]. Зрозуміло, що як такого «права на суверенітет» громадяни не мають (натомість йдеться про цілий ряд конкретних прав, через які народний суверенітет може реалізуватися [12]). Але при цьому народ у цілому постає носієм цього суверенітету, що конститує як загальний тип відносин між державою і суспільством, так і ту систему специфічних прав, які повинні мати громадяни для того, щоб вони могли реалізувати належну їм владу (яка за своїм конституційним статусом є формоутворюючою по відношенню до державної влади).

По-третє, конституційний принцип народного суверенітету перетворюється на правову реальність лише тоді, коли він сполучається з визнанням та гарантуванням ряду інститутів конституційного права, завдяки яким цей суверенітет може реалізуватися. До цих інститутів можна віднести інститути виборів та референдуму (згідно з чинним законом референдум – це спосіб прийняття громадянами України шляхом голосування законів України, інших рішень з важливих питань загальнодержавного і місцевого значення). При цьому кожен з них, якщо ми розглядатимемо його саме як форму безпосередньої демократії і одночасно як механізм реалізації народного суверенітету, характеризується рядом обов'язкових ознак. Ці ознаки закріплюються на рівні чинного виборчого права (наразі поняття виборчого права ми розуміємо як «сукупність взаємопов'язаних норм конституційного права, що комплексно регулюють суспільні відносини, пов'язані з організацією та проведенням виборів усіх рівнів до органів державної влади і місцевого самоврядування» [13]). Так, скажімо, говорячи про вибори як механізм реалізації принципу народного суверенітету, ми маємо на увазі вільні, загальні та рівні вибори, оскільки лише забезпечення перелічених вимог дозволяє говорити про те, що завдяки виборам артикулюється воля всіх громадян (у даному сенсі народний суверенітет постає як сконцентрована та артикульована під час виборчого процесу воля громадян). Причому кожна з перелічених вимог має свій конкретний конституційно-правовий зміст. Так, вимога вільних виборів передбачає, що: а) громадянам України забезпечуються умови для вільного формування своєї волі та її вільного виявлення при голосуванні; б) застосування насильства, погроз, обману, підкупу чи будь-яких інших дій, що перешкоджають вільному формуванню та вільному виявленню волі виборця, забороняється. Рівність виборів виражається в тому, що кожен громадянин, який бере участь у виборах, однаковою мірою впливає на їхній результат, а також у тому, що закон не надає переваг жодному з кандидатів та не встановлює для них обмежень [14].

І нарешті, по-четверте, принцип народного суверенітету не можна аналізувати у відриві від передбаченої ним заборони узурпації державної влади. Справді, говорячи про принцип народного суверенітету, ми маємо за мету не тільки встановлення самого факту належності влади народові та верховенства цієї влади по відношенню до державної влади, але й закріплення проспективної конс-

титуційної заборони на узурпацію влади або на її відчуження від народу. Наголосимо, що щойно вживане нами поняття «узурпація» має чітко виражений конституційно-правовий зміст і не повинно відноситись нами до розряду так званих «політико-правових» термінів. На підтвердження нашої позиції можна згадати рішення Конституційного Суду України у справі за конституційним поданням Верховного Суду України щодо відповідності Конституції України (конституційності) положень статей 19, 42 Закону України «Про Державний бюджет України на 1999 рік» (справа про фінансування судів) від 24 червня 1999 року, де «узурпація влади» була охарактеризована як привласнення всієї повноти державної влади однією з її гілок. Водночас, аналізуючи зміст цього поняття, слід вказати, що однією з форм узурпації влади є її специфічне «відторгнення» від народу. У цьому випадку ми стаємо свідками безпосереднього порушення принципу народного суверенітету, оскільки повнота державної влади не так перебирається якоюсь однією з її гілок, як відчужується від народу, обмежує його участь у формуванні та здійсненні державної влади, розриває зв'язок між потребами, інтересами, правами і свободами людини і тими діями, які здійснюють органи державної влади.

Таким чином, висвітлюючи конституційно-правові аспекти змісту принципу народного суверенітету, слід вказати що в чинному конституційному праві України всі вони набули свого чіткого та адекватного відображення. Щоправда, наразі не можна обійти увагою питання забезпечення цього принципу в контексті функціонування ряду інститутів. Серед них слід вказати насамперед на інститут парламенту, чи на парламентаризм, який, за словами М. Ставнійчук, є невід'ємною ознакою сучасної демократичної і правової держави [15]. У переважній більшості фахових конституційно-правових досліджень парламентаризм характеризується як «система організації і функціонування верховної державної влади з особливою і істотною роллю вищого постійно діючого представницького органу – парламенту» [16]. Так само під парламентаризмом слід розуміти «систему організації державної влади, яка характеризується вагомою і значною роллю парламенту, передбаченими конституцією можливостями його активного впливу на суспільне життя завдяки наявності демократичних функцій (законодавчої, бюджетної, установчої, контрольної), процедур та механізмів взаємодії з іншими органами державної влади тощо» [17].

Значущість парламентаризму для забезпечення конституційного принципу народного суверенітету полягає в тому, що, обираючи парламент як вищий орган законодавчої влади, громадяни тим самим отримують змогу безпосередньо (через реалізацію пасивного виборчого права) або опосередковано (через своїх представників) не лише брати участь у здійсненні державної влади, але й приймати закони, які є обов'язковими для виконання не тільки суспільством та окремими індивідами, але й державою та органами державної влади.

Доречі, цікаво нагадати, що про цей зв'язок між принципом народного суверенітету та розширенням парламентаризму і зміцненням його конституційної основи писав ще такий відомий дореволюційний юрист, як Н. Лазоревський [18]. Зокрема, він зазначав, що принцип народного суверенітету є частиною повсякденного функціонування держави в цілому. Однак для представницьких законодавчих

органів державної влади (при цьому, на його думку, незважаючи на рівність гілок державної влади, законодавчій владі він завжди надавав особливої ролі та особливого значення, оскільки вона є єдиною гілкою державної влади, яка здатна продукувати загальнообов'язкові норми у формі законів, що є обов'язковими до виконання всіма гілками державної влади, включаючи й саму законодавчу владу) він відіграє особливу роль, оскільки в цьому випадку народний суверенітет означає участь громадян у розробці та прийнятті законів, які згодом виступатимуть обов'язковими як для суспільства, так і для держави. Практично ті самі аргументи можна знайти й у відомій роботі С. Котляревського «Конституційна держава», коли, розмірковуючи про парламентаризм та роль органу народного представництва у здійсненні державної влади, він прямо пов'язує феномен парламентаризму з реалізацією принципу народного суверенітету [19].

Зараз ми свідомо акцентували увагу на цьому аспекті зв'язку принципу народного суверенітету з інститутом парламенту та діяльністю цього органу державної влади, оскільки період, що минув з кінця 2004 року (ми маємо на увазі насамперед прийняття Закону України «Про внесення змін до Конституції України»), ознаменувався чисельними спробами побудови нової моделі взаємодії вищих органів державної влади та зміцненням засад парламентаризму в Україні. Справді, ключовою концептуальною ідеєю конституційної реформи практично завжди була теза про посилення ролі парламенту України у формуванні виконавчої влади та перехід до парламентсько-президентської форми правління (зараз ми маємо на увазі загальну мету конституційної реформи, а не той спосіб, в якій вона була реалізована). Загалом, про необхідність цих трансформацій писали провідні вітчизняні конституціоналісти ще із середини – кінця 90-х років минулого століття (наразі достатньо згадати бодай роботи такого відомого та визнаного вітчизняного фахівця в галузі парламентського права, як Л. Кривенко). Однак, починаючи із середини 2007 року, у політичному середовищі почали знову лунати ідеї про повернення до моделі організації державної влади, яка встановлювалась Конституцією України 1996 року. Наразі ми не беремося вступати в полеміку щодо подібних пропозицій. Натомість хотілося б звернути увагу на те, що згорання парламентаризму в Україні, намагання знову відставити парламент на другорядне місце в процесі здійснення державної влади може мати своїм потенційним результатом поглиблення розколу між громадянами та державною владою. Все це матиме безумовний негативний ефект з точки зору реалізації принципу народного суверенітету, оскільки зниження ролі парламенту зменшує можливості громадян брати участь у законодавчій діяльності й тим самим, впливати на дії органів державної влади, на ті рішення, що ними приймаються, а також на визначення пріоритетних цілей і напрямів державної діяльності. Тому, приймаючи рішення про внесення подальших змін до Конституції України (якщо такі існуюватимуть) і можливе чергове «переформатування» системи органів державної влади з перерозподілом повноважень між ними та зміною способу їх формування, необхідно брати до уваги не лише мотиви політичної доцільності, але в першу чергу аналізувати, наскільки ці зміни є виправданими з позицій науки конституційного права та світової конституційної

практики, наскільки вони сприятимуть забезпеченню базових конституційних принципів державної влади в Україні.

Однак, як було зазначено вище, конституційний принцип народного суверенітету може досліджуватись не лише в контексті аналізу системи принципів організації і функціонування державної влади в Україні, але й з точки зору його ролі в забезпеченні демократизму конституційного ладу в Україні. Справді, саме поняття «демократія» означає ні що інше, як «влада народу». При цьому в сучасному конституційному праві влада народу тлумачиться саме через визнання її суверенності. Це означає, що в демократичній державі єдиним носієм влади виступає народ. Держава ж виконує функцію сприяння реалізації цієї влади, оскільки влада народу повинна набувати своєї інституціоналізації. У результаті загальна характеристика та визначення рівня демократизму конституційного ладу тієї чи іншої держави завжди розпочинається з аналізу того, чи закріплено в її конституції принцип народного суверенітету і чи реалізується цей принцип у процесі організації і функціонування системи органів державної влади. Недарма переважна більшість методик оцінки стану демократії, що нині застосовуються, містять своєю складовою визначення якості реалізації принципу народного суверенітету, того, наскільки дієвими та ефективними є інститути, які покликані сприяти реалізації народом належної йому влади [20]. На цьому ж спеціально наголошують російські конституціоналісти Є. Козлова та О. Кутафін, які, характеризуючи демократичні основи конституційного ладу, звертають увагу в першу чергу на поняття «народний суверенітет», а також на той спосіб, у який його закріплено в Конституції Російської Федерації [21]. Тобто, досліджуючи демократичні основи конституційного ладу України, однією з перших норм, які стають предметом ретельної уваги науки конституційного права, є норма, що закріплює принцип народного суверенітету. У цьому сенсі зазначений конституційний принцип може бути охарактеризований як одна з найважливіших основ демократизму конституційного ладу.

Таким чином, узагальнюючи результати проведеного нами дослідження, можемо сформулювати такі положення. По-перше, виступаючи одним з фундаментальних конституційних принципів, принцип народного суверенітету встановлює загальну модель співвідношення влади народу і державної влади. Відповідно до цієї конституційної моделі, влада народу тлумачиться як верховна по відношенню до тієї влади, якою наділяється держава й органи державної влади. Ця норма закріплюється в текстах переважної більшості сучасних конституцій і включає в себе такі конституційні положення: а) право народу здійснювати свій суверенітет безпосередньо, через органи державної влади та органи місцевого самоврядування; б) виключне право народу на визначення та зміну конституційного ладу; в) заборона узурпації державної влади. По-друге, забезпечення принципу народного суверенітету пов'язано з формуванням системи конституційних інститутів та механізмів його реалізації. У цьому сенсі важливим етапом державотворчого процесу в Україні видається утвердження парламентаризму, конституційно-правові гарантії форм безпосередньої демократії, наявність інститутів громадського контролю за діями як держави в цілому, так і конкретних

органів державної влади. По-третє, принцип народного суверенітету відіграє одну з ключових ролей у забезпеченні демократизму конституційного ладу України в цілому. Тому цілеспрямовані дії на розбудову в Україні демократичної держави безпосередньо пов'язані з гарантуванням і забезпеченням принципу народного суверенітету.

Отже, можна переконливо твердити, що подальші студії принципу народного суверенітету становлять собою перспективний напрям досліджень у галузі конституційного права та значний теоретичний та практичний інтерес, оскільки загальні питання реалізації базових конституційних принципів організації і функціонування державної влади безпосередньо пов'язані з державотворчим процесом, який триває в Україні, і здатні сприяти його науково-правовому обґрунтуванню.

Література

1. Конституційне право України / За ред. В. Я. Тація, В. Ф. Погорілка, Ю. М. Тодици. – К., 1999. – С.63.
2. Петришин О. Громадянське суспільство – підґрунтя формування правової держави в Україні // Вісник Академії правових наук України. – 2003. – №2(33)—3(34). – С.149.
3. Чичерин Б. Н. Философия права. – СПб., 1999. – С.244.
4. Конституція України: Наук.-практ. коментар / Ред. кол.: В.Я. Тацій, Ю.П. Битяк, Ю. М. Грошевой. – Х.; К., 2003. – С.28.
5. Скрипнюк О. В. Конституційне забезпечення реалізації принципу верховенства права в Україні на сучасному етапі // Правова держава: Щорічник наук. пр. Ін-ту держави і права ім. В.М. Корецького НАН України. – К., 2004. – Вип.15. – С.302-303.
6. Погорілко В. Ф. Теоретичні проблеми сучасного українського конституціоналізму // Вісник прокуратури. – 2000. – №2. – С.61-62.
7. Батанов О. В. Що таке місцеве самоврядування з точки зору права? // Правова держава: Щорічник наук. пр. Ін-ту держави і права ім. В. М. Корецького НАН України. – К., 2007. – Вип.18. – С.180.
8. Рішення Конституційного суду України у справі за конституційним поданням Міністерства внутрішніх справ України щодо офіційного тлумачення положення частини другої статті 28 Закону України «Про статус депутатів місцевих рад народних депутатів» (справа про охорону трудових прав депутатів місцевих рад) від 26 березня 2002 р. // Офіційний вісник України. – 2002. – №14. – Ст.767.
9. Погорілко В. Ф. Теоретичні і практичні проблеми сучасного українського державотворення // Бюлетень Міністерства юстиції України. – 2005. – №10(48). – С.10.
10. Про політичні партії в Україні: Закон України від 5.04.2001 р. // Офіційний вісник України. – 2001. – №17. – Ст.728.
11. Мучник А. Г. Комментарий к Конституции Украины. – К., 2000. – Кн.1. – С.91.
12. Фрицький О. Ф. Конституційне право України. – К., 2002. – С.204.
13. Федоренко В. Л. Система виборчого права України: проблеми теорії і практики // Держава і право: Зб. наук. пр. Сер. Юридичні і політичні науки. – К., 2003. – Вип.19. – С.179.
14. Арановский К. В. Государственное право зарубежных стран. – М., 2000. – С.298-299.
15. Ставнійчук М. Законодавство про вибори народних депутатів України: актуальні проблеми теорії і практики. – К., 2001. – С.7.
16. Шемшученко Ю. Проблеми розбудови української державності // Право України. – 1997. – №1. – С.27.
17. Журавський В. С. Український парламентаризм на сучасному етапі: теоретико-правовий аспект. – К., 2001. – С.81.
18. Лазоревский Н. И. Народное представительство и его место в системе других государственных учреждений // Конституционное гос. – СПб., 1905. – С.182.
19. Котляревський С. А. Конституционное государство. Опыт политико-морфологического обзора. – СПб., 1907. – С.170.

20. Демократическое правовое государство и гражданское общество в странах Центрально-Восточной Европы. – М., 2005. – С.12-24.
21. Козлова Е. И., Кутафин О. Е. Конституционное право Российской Федерации: Учебник. – М., 1995. – С.84-85.

УДК 351.77:616.006(477)

С.Г. Бугайцов

ПРАВОВІ ПИТАННЯ НАДАННЯ ОНКОЛОГІЧНОЇ ДОПОМОГИ НАСЕЛЕННЮ УКРАЇНИ

Злоякісні новоутворення, за даними Національного канцер-реєстру України при Інституті раку МОЗ України, обумовлюють 15% всіх випадків смерті та 26% – втрати працездатності населення. У нашій державі щороку реєструється понад 160 000 нових випадків злоякісних новоутворень (335,6 на 100 000 населення), а помирає щороку з цієї причини 90 600 онкологічних хворих (189,6 на 100 000 населення). На обліку в лікувально-профілактичних закладах онкологічного профілю перебувають понад 850 000 хворих на злоякісні новоутворення. Так, серед кожних 52 мешканців нашої країни є 1 хворий онкологічного профілю (!). Внаслідок передчасної смерті від злоякісних новоутворень осіб працездатного віку Україна щорічно втрачає понад 260 000 людино-років життя. Динаміка ураження населення нашої держави злоякісними новоутвореннями за десятиріччя характеризується збільшенням кількості випадків за період з 1994 по 2004 роки від 307,4 до 328,5 на 100 000 населення [2, 17].

За розрахунками спеціалістів Національного канцер-реєстру України, кількість вперше захворівших на злоякісні новоутворення в Україні може зрости в найближчий час до 200000 випадків (!) [12].

Також відбувається перерозподіл вікових показників у зв'язку з підвищенням захворюваності на злоякісні новоутворення молодших вікових груп, проте пікових значень показники захворюваності досягають у віці 75-79 років [12]. Суспільне значення злоякісних новоутворень обумовлене збільшенням демографічного навантаження населення працездатного віку, скороченням тривалості життя, прямими та опосередкованими економічними втратами. Вплив злоякісних пухлин на сім'ю також багатоплановий: це зниження доходу, розпад сім'ї, сирітство, удівство, втрата престижу, достатку [9].

Тому проблема злоякісних новоутворень в Україні остаточно вийде за межі охорони здоров'я, набираючи масштабів і значення глобальної соціальної проблеми [17].

Забезпечення ефективної спеціалізованої онкологічної допомоги та адекватної соціальної допомоги хворим зі злоякісними новоутвореннями є найважливішою проблемою не лише в розвинених країнах світу (США, Західна Європа, Японія, Китай), а й в Україні. Про це свідчить наказ міністра охорони здоров'я України «Про заходи подальшого покращення і розвитку онкологічної допомоги населенню» № 208 від 30.12.1992 р. [9].